

JACEK IZYDORCZYK

**GRANICE
ORZEKANIA
SĄDU ODWOŁAWCZEGO
W POLSKIEJ
PROCEDURZE KARNEJ**

W Y D A W N I C T W O
UNIwersytetu Łódzkiego • ŁÓDŹ 2010

JACEK IZYDORCZYK

**GRANICE
ORZEKANIA
SĄDU ODWOŁAWCZEGO
W POLSKIEJ
PROCEDURZE KARNEJ**

RECENZENT
prof. dr hab. Zofia Świda

OKŁADKĘ PROJEKTOWAŁA
Barbara Grzejszczak

Na okładce: Sol Iustitiae, Albrecht Dürer (Norymberga, ok. 1499 r.)

Rozprawa habilitacyjna napisana w Katedrze Postępowania Karnego
i Kryminalistyki Uniwersytetu Łódzkiego
(Stan prawny na dzień 31 grudnia 2009 roku)

© Copyright by Jacek Izydoreczyk, 2010

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
2010

Wydanie I. Nakład 300 egz.
Ark. druk. 20,375. Papier kl. III, 80 g, 70×100
Zam. 70/4697/2010. Cena zł 38,–

Drukarnia Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

ISBN 978-83-7525-409-9

WYKAZ SKRÓTÓW	5
UWAGI WSTĘPNE	7

ROZDZIAŁ I. KONTROLA INSTANCYJNA W PROCESIE KARNYM	
W UJĘCIU PRAWNOPORÓWNAWCZYM ORAZ HISTORYCZNYM	11
1. Procedura francuska	11
2. Procedura niemiecka	16
3. Procedura rosyjska	20
4. Procedura japońska	32
5. Kontrola instancyjna w procedurze polskiej do roku 1998	44

ROZDZIAŁ II. MODEL POLSKIEGO POSTĘPOWANIA KARNEGO	
ODWOŁAWCZEGO	53
1. Dwuinstancyjność polskiej procedury karnej	54
2. Przyczyny odwoławcze	66
3. Wnoszenie środków odwoławczych oraz rodzaje rozstrzygnięć sądu odwoławczego ..	72
4. Postępowanie apelacyjne	98
5. Postępowanie zażaleniowe	115

ROZDZIAŁ III. POJĘCIE GRANIC ORZEKANIA SĄDU KARNEGO	
ODWOŁAWCZEGO	129
1. Pojęcia dotyczące postępowania odwoławczego	129
2. Granice zaskarżenia a granice orzekania sądu odwoławczego	156

ROZDZIAŁ IV. ORZEKANIE SĄDU KARNEGO ODWOŁAWCZEGO	
POZA GRANICAMI PODMIOTOWYMI ŚRODKA ODWOŁAWCZEGO	203

ROZDZIAŁ V. ORZEKANIE SĄDU KARNEGO ODWOŁAWCZEGO	
POZA GRANICAMI PRZEDMIOTOWYMI ŚRODKA ODWOŁAWCZEGO	215
1. Stwierdzenie przez sąd odwoławczy bezwzględnej przyczyny odwoławczej	215
2. Stwierdzenie przez sąd odwoławczy rażącej niesprawiedliwości orzeczenia	243
3. Poprawienie przez sąd odwoławczy błędnej kwalifikacji prawnej czynu	255

ROZDZIAŁ VI. ZAWĘŻENIE GRANIC ORZEKANIA SĄDU KARNEGO	
ODWOŁAWCZEGO	259
1. Ograniczenie zakresu orzekania sądu odwoławczego przez kierunek środka odwo- ławczego oraz zakaz <i>reformationis in peius</i>	260
2. Ograniczenie zakresu orzekania sądu odwoławczego przez zarzuty odwoławcze	271
3. Ograniczenie zakresu orzekania sądu odwoławczego przez reguły <i>ne peius</i>	282

UWAGI KOŃCOWE	293
BIBLIOGRAFIA	301
SUMMARY	325
OD REDAKCJI	326

— Acta UL	— Acta Universitatis Lodzensis, Folia Iuridica, Łódź
— Acta UV	— Acta Universitatis Vratislaviensis, Prawo, Wrocław
— aprob.	— aprobujący
— arg.	— argument
— Biul. Prok. Gen.	— Biuletyn Prokuratury Generalnej
— Biul. SN	— Biuletyn Sądu Najwyższego
— d. k.k.	— dawny kodeks karny
— d. k.p.k.	— dawny kodeks postępowania karnego
— Dz. U.	— Dziennik Ustaw
— EKPC	— Europejska Konwencja Praw Człowieka z 1950 roku
— ETPC	— Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu
— Gaz. Praw.	— Gazeta Prawnicza
— Gaz. Sąd.	— Gazeta Sądowa
— Gł. Sąd.	— Głos Sądownictwa
— GSiP	— Gazeta Sądowa i Penitencjarna
— Inf. Pr.	— Informacja Prawnicza
— k.k.	— Kodeks karny z 1997 roku
— k.k.s.	— Kodeks karny skarbowy z 1999 roku
— k.k.w.	— Kodeks karny wykonawczy z 1997 roku
— k.p.c.	— Kodeks postępowania cywilnego z 1964 roku
— k.p.k.	— Kodeks postępowania karnego z 1997 roku
— k.p.w.	— Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia z 2001 roku
— k.w.	— Kodeks wykroczeń z 1971 roku
— krytycz.	— krytycznie
— KSP	— Krakowskie Studia Prawnicze
— KZS	— Krakowskie Zeszyty Sądowe
— MPPO	— Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych ONZ z 1966 roku
— MS	— Minister Sprawiedliwości
— NP	— Nowe Prawo
— ONZ	— Organizacja Narodów Zjednoczonych
— OSA	— Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
— OSN	— Orzecznictwo Sądu Najwyższego
— OSNKW	— Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa
— OSNPG	— Orzecznictwo Sądu Najwyższego wydawane przez Prokuraturę Generalną (1970-1990)
— OSNPP	— Orzecznictwo Sądu Najwyższego, dodatek do pisma Prokuratura i Prawo
— OSP	— Orzecznictwo Sądów Polskich
— OSPiKA	— Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
— Pal.	— Palestra

- PiP — Państwo i Prawo
- por. — porównaj
- post. — postanowienie
- PP — Przegląd Policyjny
- PPK — Problemy Prawa Karnego, Uniwersytet Śląski,
Katowice
- Probl. Krym. — Problemy Kryminalistyki
- Probl. Praworz. — Problemy Praworządności
- Prok. i Prawo — Prokuratura i Prawo
- Przegl. Penit. — Przegląd Penitencjarny
- PS — Przegląd Sądowy
- reg. prok. — regulamin prokuratorski z 2007 roku
- reg. sąd. — regulamin sądowy z 2007 roku
- RP — Rzeczpospolita Polska
- RPEiS — Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
- RPO — Rzecznik Praw Obywatelskich
- SA — Sąd Apelacyjny
- SN — Sąd Najwyższy
- SP — Studia Prawnicze Instytutu Nauk Prawnych PAN,
Warszawa
- SPE — Studia Prawno-Ekonomiczne, Łódź
- u.s.p. — ustawa – Prawo o ustroju sądów powszechnych z 2001 roku
- uch. — uchwała
- ust. — ustęp (fragment przepisu)
- WPP — Wojskowy Przegląd Prawniczy
- zd. — zdanie
- ZN UJ — Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
- ZN UŁ — Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego
- ZN UMK — Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Zagadnienie granic środka odwoławczego jest od dawna jedną z bardziej kontrowersyjnych kwestii w polskiej nauce procesu karnego. Aktualnie obowiązujący kodeks postępowania karnego z 1997 roku nie zmniejszył wspomnianych kontrowersji, jednakże jak się wydaje można już zdefiniować to pojęcie. O wiele jednak ważniejsze jest zwrócenie uwagi na zasadniczą różnicę między ww. pojęciem (granic środka odwoławczego), a pojęciem granic orzekania sądu odwoławczego. To drugie bowiem, w zależności od konkretnych rozwiązań procesowych, może oznaczać to samo co ww., ale i może też zasadniczo się różnić od niego, tj. – może to być pojęcie węższe albo też szersze. W piśmiennictwie polskim, jak i w orzecznictwie nadal dość często traktuje się te pojęcia synonimicznie, co wywołuje niepotrzebne komplikacje, a przy tym nie wydaje się mieć oparcia w aktualnym stanie prawnym. Dodatkowo powstaje jeszcze problem jak należy rozumieć pojęcie kontroli odwoławczej, bowiem także i ono jest często różnie ujmowane w doktrynie procesu karnego i orzecznictwie.

Celem tego opracowania jest więc wskazanie wzajemnego stosunku owych pojęć, tj.: granic środka odwoławczego, kontroli odwoławczej oraz – co oczywiste – granic orzekania sądu odwoławczego (które jest przedmiotem niniejszej rozprawy). Chodzi o określenie elementów kształtujących te pojęcia oraz ukazanie pełnego obrazu granic, w jakich odbywa się orzekanie sądu w polskim postępowaniu karnym odwoławczym. Dopiero wtedy, przy przyjęciu określonych założeń mających oparcie w przepisach karno-procesowych – i ustalonych zgodnie z wykładnią językową (wszak podstawową i w idealnym systemie prawa jedyną potrzebną do jego interpretacji¹) – konstrukcja granic orzekania sądu odwoławczego wydaje się być zwarta i logiczna.

Istotne jest także zwrócenie uwagi, iż zakres orzekania sądu odwoławczego jest kreowany nie tylko przez konkretną regulację dotyczącą granic środka odwoławczego, ale i także przez model danego systemu kontroli odwoławczej oraz co oczywiste – mającego wpływ na ten system – uregulowania kwestii zasad procesowych. W polskim systemie procedury karnej będą to zasady: prawdy, dwuinstancyjności, kontrydiktoryjności oraz prawa do obrony w znaczeniu materialnym. Wszystko to razem będzie dodatkowo objęte zakresem standardów tzw. rzetelnego procesu. Powstaje jednak zasadnicze pytanie jak

¹ Zob. przede wszystkim J. Wróblewski: *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Wrocław 1990 r., s. 86; z nowszymi opracowaniami zob. także – L. Morawski: *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2006 r., s. 8-79; M. Zieliński: *Wykładnia prawa – zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2002 r., s. 317.

należy rozumieć ów rzetelny proces, gdyż zwykle jest on kojarzony w literaturze przedmiotu z osobą oskarżonego oraz jego prawami w procesie karnym, co można uznać za zrozumiałe, gdy wywodzi się owe standardy z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z 1950 roku oraz Paktu Praw Człowieka ONZ z 1966 roku, nakierowanych wyraźnie na ten podmiot procesu. Jednakże wydaje się, że w zakresie tego pojęcia przy uwzględnieniu także prawa wewnętrznego, w tym Konstytucji RP, chodzi o coś więcej – mianowicie o rzetelność procesu także wobec innych stron postępowania karnego i realizację celów tego postępowania, a te w polskim prawie „otwiera” nakaz pociągnięcia sprawcy przestępstwa do odpowiedzialności i uchronienie przed tym osoby niewinnej (*vide*: art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k.); oczywiście przy zagwarantowanym prawie do obrony w całym postępowaniu karnym (art. 6 k.p.k.).

Wszystko to razem powoduje konieczność oceniania rozwiązań karnoprocesowych (w tym przypadku postępowania odwoławczego) na tle regulacji systemowej. Koncentrowanie się bowiem jedynie na zapisach konkretnych przepisów prawa karnego procesowego z oderwaniem od innych regulacji – zwłaszcza tych, które kreują ogólne zasady procesowe – oznacza nieuniknione wypaczenie (błądność) wykładni. Można w tym miejscu nawet zaryzykować stwierdzenie, że możliwe byłoby uniknięcie wielu wątpliwości interpretacyjnych dotyczących postępowania odwoławczego, gdyby o tym zawsze pamiętano.

Niniejsze opracowanie dotyczy problemu aktualnej kognicji polskiego sądu odwoławczego procedującego w sprawach karnych. Rozważania te nie dotyczą więc innych granic kontroli procesowej, innych systemów prawnych, ani też innych organów procesowych, choć w celu wprowadzenia Czytelnika do głównych rozważań przedstawiono także pewne kwestie prawno-porównawcze oraz historyczne. Z tego też względu praca składa się z trzech zasadniczych części. Po pierwsze – prezentacji modelu postępowania karno-odwoławczego (instancyjnego) w ujęciu prawno-porównawczym oraz historycznym, jak i prezentacji aktualnie obowiązującego w Polsce modelu procedury karnej odwoławczej (rozdziały I i II). Z kolei część druga – to omówienie głównej, a przy tym kontrowersyjnej kwestii granic zaskarżenia oraz granic orzekania sądu odwoławczego w aktualnej polskiej procedurze karnej (rozdział III). Natomiast ostatnia – trzecia część opracowania dotyczy zakresu (ram) orzekania sądu odwoławczego, tj. orzekania przez ten organ poza granicami środka odwoławczego (podmiotowymi oraz przedmiotowymi – rozdziały IV i V), jak też orzekania w sytuacji zawężania ww. granic (rozdział VI).

Celem tego opracowania jest więc również próba doprecyzowania terminologicznego odnośnie aktualnie obowiązującej polskiej procedury karnej odwoławczej oraz ustalenie rzeczywistej kognicji sądu odwoławczego orzekającego w sprawach karnych. Poza kwestiami (problemami) odnoszącymi się *stricto* do przepisów kodeksu postępowania karnego z 1997 roku regulującymi postępowanie odwoławcze i „kompetencje” orzecznicze sądu drugiej instancji – chodzi

także o wykazanie (nieraz niedostrzeganych w literaturze) konsekwencji wyboru przez ustawodawcę określonego modelu postępowania karnego w ogóle, jak i modelu postępowania odwoławczego w szczególności (a więc zasad procesowych). Dopiero wtedy będzie można precyzyjnie ustalić zakres kontroli odwoławczej, a zwłaszcza ramy (granice) orzekania sądu odwoławczego.

Łódź, grudzień 2009 r.

ROZDZIAŁ I.

KONTROLA INSTANCYJNA W PROCESIE KARNYM W UJĘCIU PRAWNOPORÓWNAWCZYM ORAZ HISTORYCZNYM

Prezentacja prawnoporównawcza pozwala na szersze spojrzenie na aktualne rozwiązania w danym systemie prawa, czy to poprzez porównanie uregulowań w ich rozwoju historycznym, czy też dorobku myśli prawniczej zagranicą.

W niniejszych rozważaniach dotyczyć to będzie regulacji porządków (tj. procedur): francuskiego, niemieckiego, rosyjskiego oraz japońskiego, jak i polskiej procedury karnej w ujęciu historycznym. Te pierwsze rozwiązania prezentują dwa podstawowe modele procesu karnego kontynentalnego; kolejna procedura – rosyjska (w zasadzie bardzo mało znana w Polsce) czerpie jednak z rozwiązań tych poprzednich; z kolei zaś proces japoński (niemal zupełnie nieznany u nas) był początkowo oparty na prawie francuskim, następnie niemieckim, a po II wojnie światowej stanowi konstrukcję, w której obok rozwiązań prawa karnego procesowego kontynentalnego widać wpływ prawa anglosaskiego – na co głównie wpłynęły wydarzenia związane z zakończeniem wojny w roku 1945.

1. PROCEDURA FRANCUSKA

Francuska procedura karna jest godna uwagi ze względu na wpływ jaki miała (przynajmniej dawniej) na rozwój instytucji karno-procesowych w wielu krajach europejskich (ale i nie tylko)².

Na wstępie należy zauważyć, że Konstytucja Francji³ w niewielkim zakresie odnosi się do procedury karnej⁴. Jedyne w Rozdziale VIII jest mowa o władzy

² Odnośnie dawnego prawa francuskiego zob. m.in. K. Marszał, St. Stachowiak, K. Zgryzek: *Proces karny*, Katowice 2003 r., s. 625-626.

³ Obecnie obowiązuje konstytucja z dnia 4 października 1958 roku, którą przyjęto w referendum w dniu 28 września 1958 roku i ogłoszono w „*Journal officiel*” Nr 234 z dnia 5 października 1958 roku (*La Constitution française du 4 octobre 1958*; datą konstytucji jest data promulgowania jej przez prezydenta). Zgodnie jednak z orzecznictwem francuskiej Rady Konstytucyjnej, konstytucja wraz z Deklaracją Praw Człowieka i Obywatela z 1789 roku oraz Wstępem do Konstytucji z dnia 27 października 1946 roku wraz z podstawowymi zasadami uznanymi przez ustawy o których mowa we Wstępie do Konstytucji stanowią obecnie części składowe tzw. bloku konstytucyjnego – czyli nieodłączne elementy samej konstytucji. (Zob. Konstytucja V Republiki Francuskiej (przekład i opracowanie – Z. Jarosz), Warszawa 1997 r., s. 3 oraz s. 7).

⁴ Zob. K. Wojtyczek [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.): *Prawo francuskie* (t. I), Kraków 2004 r., s. 72; M. Rogacka-Rzewnicka [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.): *Prawo francuskie* (t. I), Kraków 2004 r., s. 454.

sądowniczej i w zawartym tam art. 66, który dotyczy ochrony przed arbitralnym pozbawieniem wolności. Ponadto Rozdział IX dotyczy Najwyższego Trybunału Sprawiedliwości, a Rozdział X odpowiedzialności karnej członków rządu. Więcej regulacji procesowych jest w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z dnia 26 sierpnia 1789 roku, gdzie Artykuł VII chroni przed oskarżeniem i aresztowaniem nie mającym oparcia w prawie, Artykuł VIII dotyczy ustanawiania i orzekania kar, zaś Artykuł IX statuuje zasadę domniemania niewinności w ujęciu pozytywnym⁵.

Francuski kodeks karny z 1810 roku (*ancien Code Pénal – a. C.P.*) obowiązywał aż do dnia 1 marca 1994 roku, zaś obecny kodeks karny (*Code Pénal – C.P.*) był uchwalany partiami (lipiec i grudzień 1992 roku), a wszedł w życie w dniu 1 marca 1994 roku i jest to pierwszy we Francji kodeks karny przyjęty w drodze parlamentarnej. Z kolei kodeks postępowania karnego z 1808 roku (*Code d’Instruction Criminelle*) pozostawał w mocy przez 150 lat i został zastąpiony kodeksem z 1957 roku (*Code de Procédure Pénale – C.P.C.*)⁶. W ostatnim czasie najważniejsze nowelizacje procedury karnej miały miejsce w latach 1991, 1993, 1999 oraz w roku 2000⁷.

W prawie francuskim występuje podział na kary: 1) kryminalne (*criminelles*), 2) poprawcze (*correctionnelles*), oraz 3) wykroczeniowe (*contraventionnelles*).

⁵ Szerzej zob. Konstytucja V Republiki Francuskiej (przekład i opracowanie – Z. Jarosz), Warszawa 1997 r. Odnosnie tej zasady zob. ponadto P. Kruszyński: Zasada domniemania niewinności w świetle najnowszego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, [w:] Aktualne problemy prawa i procesu karnego – księga ofiarowana Profesorowi Janowi Grajewskiemu (pod red. M. Płachty), Gdańskie Studia Prawnicze 2003 r., tom XI, s. 119-124.

⁶ Zob. St. Waltoś: Proces karny – zarys systemu, Warszawa 1998 r., s. 108-112.

⁷ M. Czajka [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.): Prawo francuskie (t. I), Kraków 2004 r.; M. Rogacka-Rzewnicka [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.): Prawo francuskie (t. I), Kraków 2004 r., s. 449 oraz 456; zob. także M. Delmas-Marty, J. R. Spencer (ed.): *European criminal procedures*, Cambridge 2004, s. 10-13. Jak się zauważa (M. Rogacka-Rzewnicka: Zasada oportunizmu w świetle ostatnich reform francuskiej procedury karnej, Prok. i Prawo 2006 r., nr 4, s. 68 i n.) francuska procedury karna jest w ostatnich latach przedmiotem częstych i poważnych zmian; tj. m.in. ustawa nr 99–515 z dnia 13 czerwca 1999 roku w sprawie wzmocnienia skuteczności postępowania karnego (*Loi renforçant l’efficacité de la procédure pénale*), J. O. (*Journal Officiel* – Dziennik Ustaw) nr 144 z dnia 24 czerwca 1999 r.; ustawa nr 2002–1138 z dnia 9 września 2002 roku w sprawie kierunku i programu dla wymiaru sprawiedliwości (*Loi d’orientation et de programmation pour la justice*), J. O. z dnia 10 września 2002 r.; ustawa nr 2003–495 z dnia 12 czerwca 2003 roku w sprawie wzmocnienia walki z przestępczością drogową (*Loi renforçant la lutte contre la violence routière*), J. O. nr 135 z dnia 13 czerwca 2003 r.; ustawa nr 2004–204 z dnia 9 marca 2004 roku w sprawie przystosowania wymiaru sprawiedliwości do wzrostu przestępczości (*Loi portant adaptation de la justice aux évolutions de la criminalité*), J. O. nr 59 z dnia 10 marca 2004 r.; ustawa nr 2005–47 z dnia 26 stycznia 2005 roku dotycząca uprawnień sądu instancji, postępowania przyspieszonego i sądu wielkiej instancji (*Loi relative aux compétences du tribunal d’instance, de la juridiction de proximité et du tribunal de grande instance*), J. O. nr 22 z dnia 27 stycznia 2005 r.

les), co jest związane z tzw. trójpodziałem przestępstw. Waga zaś przestępstwa wpływa co oczywiste na właściwość sądu. Sprawy o czyny zagrożone karą kryminalną, czyli zbrodnie należą do właściwości sądu przysięgłych (*Cour d'Assises*), występki należą do kompetencji sądów poprawczych, z kolei wykroczenia do właściwości tzw. sądów policyjnych⁸.

Sprawy karne we Francji rozpatrywane są przez sądy powszechne (*Juridiction de droit commun*) oraz sądy szczególne (*Juridiction d'exception*). Odpowiednio do trójpodziału przestępstw sprawami karnymi zajmują się następujące sądy powszechne: *Sądy Policji* (*Tribunaux de Police*), które rozpoznają wykroczenia (*contraventions*) w składzie 1 sędziego (obecnie we Francji jest 476 tych sądów), *Sądy Poprawcze* (*Tribunaux Correctionnels* – to tradycyjna nazwa sądów wielkiej instancji, *Tribunaux de Grande Instance*), które rozpoznają sprawy o występki (*délits*) i ich podstawowym składem jest skład 3 sędziów (*Article 398 C.P.C.*), oraz *Sądy Przysięgłych* (*Cours d'Assises*), które rozpoznają sprawy o zbrodnie (*crimes*), a które składają się z 3 sędziów zawodowych oraz 9 przysięgłych (*jurés*), gdy sąd przysięgłych orzeka w pierwszej instancji⁹.

Odwołania od orzeczeń sądów policji oraz sądów poprawczych rozpoznaje w składzie 3 osobowym Izba Do Spraw Odwołań Poprawczych (*Chambre des Appels Correctionnels*), która jest jednostką organizacyjną sądu apelacyjnego (*Cour d'Appel*). Od reformy z czerwca 2000 roku istnieje też możliwość wnoszenia odwołań od orzeczeń *Sądów Przysięgłych*. Sądem odwoławczym jest wtedy inny sąd przysięgłych wyznaczony przez Izbę Karną Sądu Kasacyjnego i orzeka on wtedy w składzie 3 sędziów zawodowych oraz 12 przysięgłych¹⁰.

⁸ Zob. V. Dervieux: *The French system* [w:] M. Delmas-Marty, J. R. Spencer (ed.): *European criminal procedures*, Cambridge 2004, s. 218-289; A. Marek: *Prawo wykroczeń (materialne i procesowe)*, Warszawa 2008 r., s. 9; M. Rogacka-Rzewnicka [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.): *Prawo francuskie* (t. I), Kraków 2004 r., s. 466.

⁹ M. Czajka [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.): *Prawo francuskie* (t. I), Kraków 2004 r., s. 498-499; K. Marszał, St. Stachowiak, K. Zgryzek: *Proces karny*, Katowice 2003 r., s. 625-626. Przy okazji warto pamiętać, że francuską ławę przysięgłych tworzyło 12 obywateli, którzy byli tzw. sędziami faktu, a ich werdykt zapadał większością głosów. Przysięgli odpowiadali jedynie na ściśle określone, sformułowane przez trybunał (tj. trzech sędziów zawodowych) pytania, które dotyczyły wyłącznie stanu faktycznego sprawy, a raczej przekonania (najczęściej zupełnie dowolnego) tych sędziów co do stanu faktycznego sprawy.

¹⁰ Zgodnie z 380-1-4 *C.P.P.* odwołanie jedynie od części „cywilnej” wyroku sądu przysięgłych rozpoznaje izba do spraw odwołań poprawczych. Zob. M. Czajka [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.): *Prawo francuskie* (t. I), Kraków 2004 r., s. 499. Cytowany Autor wskazuje też (s. 501) na zjawisko tzw. korekcjonalizacji (*correctionnalisation*) polegające na tym, że oskarżyciel, zamiast skierować sprawę o zbrodnie do sądu przysięgłych, kieruje ją jako występki do sądu poprawczego. Jest to podyktowane obawą przed długotrwałymi procesami przed sądami przysięgłych i obawą przed „zalaniem” ich dużą ilością spraw w przypadku, gdyby wszystkie sprawy o zbrodnie były kierowane do nich; zauważa się przy tym, że ta praktyka jest krytykowana we Francji jako „nie mająca oparcia w przepisach”, a więc *contra legem* (sic!).

Inne sądy we Francji to sądy dla nieletnich (*Tribunal Pour Enfants*) oraz sąd przysięgły nieletnich (*Cour d'Assises Des Mineurs*), sądy handlowe – trybunały morskie (*Tribunaux Maritimes Commerciaux*), sądy wojskowe, wysoki sąd sprawiedliwości (*Haute Cour de Justice*), sąd sprawiedliwości republiki (*Cour de Justice de La République*), oraz oczywiście sąd kasacyjny (*Cour de Cassation*), który nie jest trzecią instancją, lecz stanowi organ nadrzędny dla całego sądownictwa i zajmuje się kontrolą naruszeń prawa. Składa się z pięciu izb cywilnych oraz jednej izby karnej. Izba orzeka w składzie co najmniej 5 sędziów. Sprawa może być przekazana do rozpoznania sędziom z różnych izb (*Chambre Mixte*), może też orzekać w pełnym składzie jako zgromadzenie ogólne (*Assemblée Plénière*) pod przewodnictwem pierwszego prezesa, z udziałem prezesów i po jednym sędzi z każdej izby¹¹.

W prawie francuskim istnieje instytucja nieważności (*Nullité*). Jest ona bądź przewidziana przez prawo wprost (*Nullités Prevues Par La Loi – Textuelles*), albo też jest skutkiem takich uchybień, które ustawowo nie są powiązane z nieważnością, lecz orzecznictwo uznaje je za tak istotne, że powodują nieważność (*Nullités Substantielles*). Nieważne są tylko czynności dokonane przez sąd lub prokuratora albo w wykonaniu delegacji tych czynności. Badaniem nieważności czynności w śledztwie oraz w pewnym zakresie w dochodzeniu zajmuje się izba do spraw śledztwa. Z kolei nieważność czynności ze stadium jurysdykcyjnego bada Izba Kar w drodze kasacji, ale tylko wówczas gdy oskarżony zwracał na nią uwagę przed sądem apelacyjnym (599 C.P.P.)¹².

W procedurze francuskiej występują następujące środki zaskarżenia (*Voies de Recours*): po pierwsze – zwyczajne, zmierzające do ponownego merytorycznego rozpoznania sprawy i jej zmiany: 1) odwołanie-apelacja (*Appel*), 2) sprzeciw oskarżonego i strony cywilnej (*Opposition*), termin to 10 dni (1 miesiąc dla zamieszkałych na terytoriach zamorskich), 3) sprzeciw wobec wyroku wydane go pod nieobecność oskarżonego w sprawach o zbrodnie (*Purge de la Contumace – Article 627 C.P.P.*), oraz po wtóre – nadzwyczajne, które przysługują tylko w wypadkach wskazanych w ustawie i zmierzają do unieważnienia poprzedniego orzeczenia (*Annulation*): 1) kasacja (*Pourvoi en Cassation*), 2) wznowienie postępowania (*Pourvoi en Révision*), oraz 3) wznowienie postępowania

¹¹ M. Czajka [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.): Prawo francuskie (t. I), Kraków 2004 r., s. 499-500. W procedurze francuskiej podejrzany w postępowaniu przygotowawczym występuje tylko w śledztwach i jest on nazywany „osobą poddaną badaniu” (*Personie Mise en Examen*), poprzednio nosił zaś nazwę „obwinionego” (*Inculpé*). Po skierowaniu sprawy do sądu podejrzany jest już oskarżonym (*Prevenu – w sądzie policji lub w sądzie poprawczym oraz Accusé – po obowiązkowym śledztwie, w sądzie przysięgłych*). M. Czajka [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.): Prawo francuskie (t. I), Kraków 2004 r., s. 513-514. Zob. także – P. Wiliński: Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym, Kraków 2006 r., s. 185-189.

¹² Więcej zob. M. Czajka [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.): Prawo francuskie (t. I), Kraków 2004 r., s. 515-516.

z powodu naruszenia praw człowieka (*Pourvoi en Faveur des Droits de L'homme*)¹³.

Pojęcie odwołania (*Appel*) łączy cechy polskiego zażalenia i apelacji, bowiem przysługuje od niektórych decyzji w postępowaniu przygotowawczym, jak i od decyzji wydanych przez sąd pierwszej instancji co do meritum (*Décision sur le Fond*), jak i innych (*Jugements sur Incidents*). Aż do 2000 roku wyroki sądów przysięgłych nie były zaskarżalne. Obecnie niemal wszystkie wyroki sądów pierwszej instancji wydane przez sąd przysięgłych podlegają zaskarżeniu (*Article 380-1 C.P.P.*). Podobna sytuacja jest odnośnie wyroków sądów poprawczych (*Article 496* oraz *Article 467 C.P.P.*). Z kolei wyroki sądów policji są zaskarżane w ograniczonym zakresie (*Article 546 C.P.P.*). Odwołanie zasadne (*Appel Principal* – odróżniane od *Appel Incydent*, tj. jakby polska instytucja odpowiedzi na apelację) mogą wnieść wszystkie strony w sprawach o zbrodnie i sprawach poprawczych (*Article 380-2, 497 C.P.P.*); w sprawach o wykroczenia zależy to od wysokości kary (*Article 546 C.P.P.*). Termin dla odwołania to w sprawach sądów policji oraz sądów poprawczych – 10 dni (krótsze terminy np. 24 godziny przy wniosku o uchylenie tymczasowego aresztowania – *Article 501 C.P.P.*). Z kolei dłuższy termin – dwumiesięczny, jest przewidziany dla prokuratora generalnego przy sądzie apelacyjnym (*Article 505 C.P.P.*). Terminy dla odwołania biegną w sprawach o zbrodnie od dnia ogłoszenia wyroku, w innych sprawach od dnia ogłoszenia wyroku lub doręczenia jego odpisu (*Article 380-8, 488, 498, 499 C.P.P.*)¹⁴.

W procedurze francuskiej nie ma ustawowych wymogów dotyczących treści apelacji. W szczególności brak jest podstaw odwoławczych. Natomiast warunki dopuszczalności apelacji bada sąd apelacyjny. Odwołanie ma charakter w zasadzie suspensywny i dewolutywny¹⁵.

Sąd odwoławczy nie może orzekać poza granicami, w których orzekał sąd pierwszej instancji (*Interdiction des Demandes Nouvelles en Appel*). Ponadto sąd odwoławczy orzeka w granicach zaskarżenia. Fakt zaskarżenia przez jednego z współoskarżonych wyroku nie wpływa na sytuację innych współoskarżonych i nie korzystają oni z dobrodziejstwa wniesionego środka odwoławczego. Sąd jest związany zakresem przedmiotowym środka i nie może wyjść poza granice skargi. Oczywiście obowiązuje zakaz *reformationis in peius* (380-3, 380-5, 515 C.P.P.), a sąd odwoławczy nie może zmienić orzeczenia na

¹³ M. Czajka [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.): *Prawo francuskie* (t. I), Kraków 2004 r., s. 539-540; V. Dervieux: *The French system* [w:] M. Delmas-Marty, J. R. Spencer (ed.): *European criminal procedures*, Cambridge 2004, s. 218-289.

¹⁴ M. Czajka [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.): *Prawo francuskie* (t. I), Kraków 2004 r., s. 539-542.

¹⁵ D. Świecki: *Postępowanie apelacyjne we francuskim kodeksie postępowania karnego*, Prok. i Prawo 2009 r., nr 10, s. 104-112.

niekorzyść odwołującego się (nie tylko oskarżonego jak w Polsce, ale nie dotyczy to odwołania prokuratora), gdy orzeczenia nie skarżyła strona przeciwna. Sąd odwoławczy może odmówić przyjęcia odwołania jako niedopuszczalnego lub po terminie. Wyrok będzie bądź utrzymujący w mocy, bądź zmieniający, ewentualnie sąd uchyla i przekazuje sprawę prokuratorowi stwierdzając swoją niewłaściwość (np. odmawiając wspomnianej wcześniej „korekcjonalizacji” – *Article 516-520 C.P.P.*). Ponadto w prawie francuskim występuje instytucja tzw. ewokacji (*Évocation, Article 520 C.P.P.*), co oznacza, że sąd musi orzec merytorycznie zawsze, gdy orzeczenie jest uchylane (*Annulé*) ze względu na nieusuwalne naruszenia prawa przewidziane pod sankcją nieważności. Wtedy jednak sąd odwoławczy wypełnia rolę sądu pierwszej instancji, a nie sądu odwoławczego w rozumieniu polskich przepisów. Prawo francuskie nie przewiduje jednak możliwości uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania przez sąd, który wydał wyrok w pierwszej instancji¹⁶.

2. PROCEDURA NIEMIECKA

Jeżeli chodzi o regulacje prawa niemieckiego to należy przypomnieć, że w 1877 roku zostały ogłoszone ogólnoniemiecki kodeks postępowania karnego (*Strafprozeßordnung – StPO*) oraz prawo o ustroju sądów (*Gerichtsverfassungsgesetz*)¹⁷. Ustawy te po wielu nowelizacjach obowiązują do dnia dzisiejszego.

¹⁶ Zob. A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Filar, P. Girdwoyń: *Prawo karne i wymiar sprawiedliwości państw Unii Europejskiej – wybrane zagadnienia*, Toruń 2007 r., s. 115-158; M. Czajka [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.): *Prawo francuskie* (t. I), Kraków 2004 r., s. 540-544; D. Świecki: *Postępowanie apelacyjne we francuskim kodeksie postępowania karnego*, *Prok. i Prawo* 2009 r., nr 10, s. 104-112; oraz V. Dervieux: *The French system* [w:] M. Delmas-Marty, J. R. Spencer (ed.): *European criminal procedures*, Cambridge 2004, s. 218-289; ponadto zob. R. David: *Prawo francuskie – podstawowe dane*, Warszawa 1965 r.; A. Kaczorowska, J. A. Wójcikiewicz: *Reforma prawa karnego we Francji*, *PS* 1995 r., nr 11-12; K. Poklewski-Koziełł: *Nowy kodeks karny Francji*, *PiP* 1993 r., nr 9; J. Pradel: *Ostatnie reformy postępowania karnego we Francji*, *PiP* 1996 r., nr 3; M. Rogacka-Rzewnicka: *Instytucja kasacji we Francji*, *PiP* 1994 r., nr 3; oraz M. Szewczyk: *Zmiany we francuskim prawie karnym na tle kodeksu karnego*, *Pal.* 1997 r., nr 3-4.

¹⁷ Odnośnie prawa niemieckiego zob. A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Filar, P. Girdwoyń: *Prawo karne i wymiar sprawiedliwości państw Unii Europejskiej – wybrane zagadnienia*, Toruń 2007 r., s. 263-308; P. Girdwoyń: *Zarys niemieckiego procesu karnego*, Białystok 2006 r.; oraz (m. in.) K. Marszał, St. Stachowiak, K. Zgryzek: *Proces karny*, Katowice 2003 r., s. 622-624; J. Schulenburg: *Zasady legalizmu i oportunistu w niemieckim kodeksie postępowania karnego – zależności i sprzeczności*, *Prok. i Prawo* 2005 r., nr 5, s. 89-100; J. Tylman: *Związki polskiego i niemieckiego prawa karnego procesowego*, [w:] *Związki prawa polskiego z prawem niemieckim* (red. A. Liszewska, K. Skotnicki), Łódź 2006 r., s. 103-119;

Pomijając zmiany w prawie niemieckim z lat 1933-1945 należy wskazać, że po wojnie alianckie państwa okupacyjne wydały akty prawne zmieniające system procesowy, przede wszystkim w zakresie usunięcia modyfikacji z okresu istnienia III Rzeszy Niemieckiej; zaś w 1950 roku wydana została w Niemczech (Zachodnich) ustawa o przywróceniu jednolitości prawnej w zakresie wymiaru sprawiedliwości (*Vereinheitlichungsgesetz*)¹⁸.

W Niemczech istnieją następujące sądy: Trybunał Federalny (*Bundesgerichtshof*) – odpowiada polskiemu Sądowi Najwyższemu, wyższe sądy krajowe (*Oberlandesgerichte*) – nie mają one odpowiednika w Polsce, bowiem Niemcy są państwem federalnym, sądy krajowe (*Landsgerichte*) – odpowiadają naszemu sądom okręgowym oraz sądy powiatowe (*Amtsgerichte*), które odpowiadają obecnym sądom rejonowym¹⁹.

System środków zaskarżenia w procedurze niemieckiej został unormowany w księdze trzeciej kodeksu postępowania karnego (*Strafprozeßordnung – StPO*) pt. „środki zaskarżenia”.

Środki zaskarżenia (*Rechtsbehelfe*) dzielą się na zwyczajne oraz nadzwyczajne. Zwyczajne środki to: 1) zażalenie (*Beschwerde*, § 304 i n. *StPO*); 2) apelacja (odwołanie, *Berufung*, § 312 i n. *StPO*); 3) rewizja (*Revision*, § 333 i n. *StPO*); oraz 4) sprzeciw od nakazu karnego (*Einspruch gegen den Strafbefehl*, § 410 *StPO*). Z kolei nadzwyczajne środki zaskarżenia to: 1) wniosek o przywrócenie terminu („poprzedniego stanu”, *Wiedereinsetzung in den vorigen Stand*, § 44 *StPO*); 2) wniosek o wznowienie postępowania (*Wiederaufnahme des Verfahrens*, § 359 *StPO*); 3) skarga konstytucyjna (art. 93 u. 1 pkt 4a GG – *Grundgesetz*); oraz 4) skarga do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka²⁰.

Niemieckie postępowanie karne rozróżnia dwa środki odwoławcze (*Rechtsmittel*) – odwołanie (*Berufung*) oraz rewizję (*Revision*), która jest odpowiednikiem polskiej kasacji²¹. Odpowiednikiem apelacji jest odwołanie (*Berufung*,

P. Wiliński: Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym, Kraków 2006 r., s. 180-185; oraz R. Juy-Birmann: *The German system* [w:] M. Delmas-Marty, J. R. Spencer (ed.): *European criminal procedures*, Cambridge 2004, s. 292-345.

¹⁸ M. Cieślak: Polska procedura karna – podstawowe założenia teoretyczne (wyd. III – zmienione i rozszerzone), Warszawa 1984 r., s. 113; St. Waltoś: Proces karny – zarys systemu, Warszawa 1998 r., s. 112-121.

¹⁹ Zob. K. Karsznicki: Struktura organów wymiaru sprawiedliwości oraz organów ścigania w Niemczech, Prok. i Prawo 2002 r., nr 3, s. 131-135; St. Waltoś: Proces karny – zarys systemu, Warszawa 1998 r., s. 114.

²⁰ Zob. P. Girdwoyń: Zarys niemieckiego procesu karnego, Białystok 2006 r., s. 80 i n.

²¹ St. Waltoś: Proces karny – zarys systemu, Warszawa 1998 r., s. 119-121; St. Waltoś: Proces karny – zarys systemu, Warszawa 2008 r., s. 121; J. Tylman: Związki polskiego i niemieckiego prawa karnego procesowego, [w:] Związki prawa polskiego z prawem niemieckim (red. A. Liszewska, K. Skotnicki), Łódź 2006 r., s. 108. Zob. też R. Juy-Birmann: *The German system* [w:]

§ 312 StPO). Odwołanie (apelacja) ma na celu zbadanie prawidłowości dokonanych przez sąd pierwszej instancji ustaleń faktycznych oraz zgodności zaskarżonego wyroku z prawem, zaś rewizja służy wyłącznie sprawdzeniu poprawności zastosowanego prawa. W odwołaniu wolno więc zarzucić uchybienia zarówno natury faktycznej, jak i prawnej, w rewizji zaś można podnieść tylko zarzut obrazy przepisów prawa (§ 337 StPO). Stąd też przed sądem rewizyjnym nie przeprowadza się postępowania dowodowego²².

W skardze odwoławczej można zarzucić uchybienia natury faktycznej oraz prawnej. W postępowaniu apelacyjnym obowiązuje zakaz *reformationis in peius*, bowiem zgodnie z § 331 StPO „wyrok nie może nakładać na oskarżonego bardziej niekorzystnych niż w pierwszej instancji skutków prawnych (*Rechtsfolgen*), jeżeli środek odwoławczy pochodzi wyłącznie od oskarżonego, jego przedstawiciela ustawowego lub został wniesiony przez prokuraturę na korzyść oskarżonego”. Nie dotyczy to jednak zarządzenia umieszczenia w zakładzie ochrony zdrowia psychicznego lub placówce odwykowej (§ 331 StPO)²³.

Prawo niemieckie nie wprowadza warunków formalnych odwołania. Nie przewiduje także podstaw odwoławczych. Sąd odwoławczy rozpoznaje odwołanie w granicach zaskarżenia (§ 327 StPO), jednakże gdy skarżący nie określi zakresu zaskarżenia, to przyjmuje się, że wyrok jest zaskarżony w całości (§ 318 StPO)²⁴. Zaskarżony wyrok podlega więc całościowej kontroli sądu odwoławczego chyba, że skarżący ograniczył ją do części zaskarżenia (§ 318 i § 327 StPO). Z kolei co do rewizji – to są określone wymogi formalne w postaci obowiązku wskazania przez skarżącego zakresu zaskarżenia, zarzutów stawianych rozstrzygnięciu oraz wymóg sporządzenia uzasadnienia rewizji (§ 344 StPO). Sąd rewizyjny rozpoznaje sprawę jedynie w granicach zaskarżenia i podniesionych zarzutów (§ 352 StPO). Jeżeli odwołanie zostanie uznane za uzasadnione, wyrok sądu pierwszej instancji podlega uchyleniu, a sąd odwoławczy sam rozstrzyga sprawę. Natomiast gdy odwołanie jest niezasadne, sąd odwoławczy utrzymuje w mocy zaskarżony wyrok (§ 328-329 StPO). W procedurze niemieckiej istnieje tylko jedna sytuacja, w której sąd drugiej instancji po rozpoznaniu odwołania może uchylić wyrok i przekazać sprawę do ponow-

M. Delmas-Marty, J. R. Spencer (ed.): *European criminal procedures*, Cambridge 2004, s. 292-345. Por. zaś P. Girdwoyń: *Zarys niemieckiego procesu karnego*, Białystok 2006 r., s. 80.

²² P. Girdwoyń: *Zarys niemieckiego procesu karnego*, Białystok 2006 r., s. 84-88; D. Świecki: *Rozprawa apelacyjna w polskim procesie karnym*, Łódź 2005 r. (dysertacja doktorska – maszynopis), s. 80-92.

²³ Zob. P. Girdwoyń: *Zarys niemieckiego procesu karnego*, Białystok 2006 r., s. 88.

²⁴ T. Kleinknecht, L. Meyer-Goßner: *Strafprozeßordnung. Gerichtsverfassungsgesetz. Nebengesetze und ergänzende Bestimmungen. Kommentar*, München 2001, s. 999-1103 (podaję za – W. Hermeliński, B. Nita: *Orzekanie reformatoryjne na podstawie nowych ustaleń faktycznych w postępowaniu karnym*, PiP 2009 r., nr 4, s. 65).

nego rozpoznania sądowi pierwszej instancji. Nastąpi to w przypadku, gdy sąd pierwszej instancji bezzasadnie uznał swoją właściwość. Wtedy to sąd odwoławczy uchyla wyrok i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania sądowi właściwemu (§ 328 StPO). W postępowaniu odwoławczym obowiązuje zakaz *reformationis in peius* (§ 331 StPO)²⁵.

W odróżnieniu jednak od prawa polskiego – sąd odwoławczy może nie tylko w całości powtórzyć, ale nawet rozszerzyć postępowanie dowodowe w porównaniu z postępowaniem przed sądem pierwszej instancji. Jednakże w celu uproszczenia postępowania odwoławczego niemiecki kodeks postępowania karnego (*Strafprozeßordnung* – StPO) przewiduje odstępstwa od zasady bezpośredniości polegające na prawie sądu (z pewnymi zastrzeżeniami – § 325 StPO) do odczytywania w czasie rozprawy odwoławczej protokołów z postępowania przed sądem pierwszej instancji. Jak się podkreśla, ponawianie postępowania dowodowego budzi w Niemczech krytykę²⁶. Zauważa się bowiem, że ponowne przeprowadzanie dowodów w postępowaniu odwoławczym jest bezcelowe, bowiem z upływem czasu będą to zawsze „gorsze dowody” oraz, że przez to ciężar dowodzenia spoczywa na „skrupulatnym” postępowaniu przygotowawczym, którego ewentualnych braków postępowanie dowodowe przed sądem odwoławczym nie naprawi. Ponadto skoro sąd rewizyjny od dawna bardzo dokładnie kontroluje sędziowską swobodę oceny dowodów, to w ogóle pod znakiem zapytania pozostaje sensowność istnienia środka odwoławczego w postaci odwołania²⁷.

Ponadto osobliwością niemieckiego prawa jest tzw. „rewizja z przeskokiem” (*Sprungrevision*, § 335 StPO), polegająca na tym, że strona może zaskarżyć wyrok wydany przez sąd powiatowy (*Amtsgericht*) od razu rewizją, rezygnując przez to z przysługującego jej odwołania, a więc zbadania sprawy przez sąd drugiej instancji (§ 335 StPO)²⁸. Tak więc, tylko wyroki najniższego sądu (*Amtsgericht*) mogą być kontrolowane w postępowaniu trójinstancyjnym, w pierw na podstawie odwołania, potem zaś rewizji. Wyroki sądów wyższego rzędu można zaś zaskarżyć tylko raz – rewizją (środkiem odwoławczym bardziej ograniczonym niż odwołanie). Wskazuje się, że powinno być chyba na odwrót²⁹.

²⁵ Zob. D. Świecki: Rozprawa apelacyjna w polskim procesie karnym, Łódź 2005 r. (dysertacja doktorska – maszynopis), s. 80-92.

²⁶ Co więcej postępowanie odwoławcze określa się tam jako „drugie postępowanie pierwszoinstancyjne” – „*zweites Erstinstanzverfahren*” – tak przykładowo: C. Roxin: *Strafverfahrensrecht*, München 1995, s. 400; (podają za – St. Waltoś: Proces karny – zarys systemu, Warszawa 1998 r., s. 119).

²⁷ Zob. G. Jerouschek: *Wie frei ist die freie Beweiswürdigung*, Goltdammers Archiv 1992, s. 514 (podają za – St. Waltoś: Proces karny – zarys systemu, Warszawa 1998 r., s. 119-121).

²⁸ St. Waltoś: Proces karny – zarys systemu, Warszawa 1998 r., s. 120.

²⁹ Warto dodać, że do Trybunału Federalnego (*Bundesgerichtshof*) nie dochodzą sprawy rozpoznane przez sądy powiatowe (*Amtsgerichte*), chyba że wyższy sąd krajowy (*Ober-*

3. PROCEDURA ROSYJSKA

Postępowanie karne rosyjskie jest godne uwagi, bowiem w ostatnim czasie (w polskiej literaturze prawniczej) nie pisano za wiele na ten temat.

Należy więc przypomnieć, że w Rosji przedrewolucyjnej, aż do drugiej połowy XIX wieku panował proces inkwizycyjny. Dopiero ustawy procesowe z 1864 roku (i to nie na całym ówczesnym terytorium Rosji) wprowadziły proces mieszany, oparty na modelach angielskim i francuskim, z prokuraturą, sądami przysięgłymi i sędziami pokoju, wybieranymi przez organy samorządowe. W Królestwie Polskim (tzn. na części ziem polskich pod zaborem rosyjskim³⁰) ustawy te wprowadzono ze znacznymi zmianami dopiero w roku 1875, przy czym sądów przysięgłych nie utworzono w ogóle, a sędziów pokoju mianował rząd. Obok tych przepisów w Rosji istniały specjalne ustawy procesowe dla wojska, chłopów, a nawet duchowieństwa. W następnych latach zresztą nastąpiło zawężenie właściwości sądów przysięgłych, jak i ograniczenie jawności procesu³¹.

Stan taki istniał do wybuchu Pierwszej Wojny Światowej w roku 1914. W dniu 24 listopada 1917 roku – już nowe władze – wydały *Dekret o sądzie nr 1*, który ustanawiał nowe rewolucyjne sądownictwo karne; następnie wydano *Dekret o sądzie nr 2* z dnia 22 lutego 1918 roku oraz ustawę o sądzie ludowym z dnia 20 listopada 1918 roku i ustawę o sądzie ludowym z 1920 roku. W roku 1922 skodyfikowano ustrój sądów i postępowanie karne Federacji Rosyjskiej. W 1924 roku wydano ogólnozwiązkowe tzw. podstawy ustroju sądów oraz podstawy postępowania karnego, a w roku 1923 utworzono Sąd Najwyższy ZSRR (ogólnozwiązkową prokuraturę ZSRR powołano dopiero w roku 1938). W roku 1936 uchwalono Konstytucję ZSRR, w wyniku czego w roku 1938 wydano ustawę o ustrojach sądów ZSRR, związkowych i autonomicznych republik. Po wojnie uchylano stopniowo najbardziej rygorystyczne regulacje karne. W dniu

landesgericht) rozpoznając rewizję od wyroku w sprawie rozpoczętej przed sądem powiatowym zwróci się do Trybunału Federalnego o rozstrzygnięcie kwestii odstępstwa od dotychczasowego orzecznictwa innego wyższego sądu krajowego lub Trybunału Federalnego (§ 121 u. 1 pkt 3 GVG). Większość spraw pozostaje więc poza zasięgiem kontroli rewizyjnej Trybunału Federalnego, co nie wpływa dobrze na zachowanie jednolitości stosowania prawa, a rozbieżności orzecznictwa niemieckiego są bardzo duże. Zob. St. Waltoś: *Proces karny – zarys systemu*, Warszawa 1998 r., s. 120-121.

³⁰ *Царство Польское* – istniejące w latach 1815-1916; po 1874 roku w ramach represji ograniczono jego autonomię, a samo Królestwo zaczęto określać mianem Kraju Przywiślańskiego (ros. *Привислинский Край*); zob. Nowa Encyklopedia Powszechna PWN, Warszawa 1997 r.

³¹ Zob. M. Cieślak: *Polska procedura karna – podstawowe założenia teoretyczne* (wyd. III – zmienione i rozszerzone), Warszawa 1984 r., s. 114; zob. ponadto – Л.К. Енаева: *Уголовный процесс*, Москва 2003.

12 lutego 1957 roku przyjęto ustawę o Sądzie Najwyższym oraz ustawy ogólnozwiązkowe z dnia 25 grudnia 1958 roku (o ustroju sądów, o trybunałach wojskowych, o postępowaniu karnym).

Nowe kodeksy postępowania karnego wprowadzano w poszczególnych republikach w latach 1959-1961, z czego najwcześniej ukazały się kodeksy republik: kazachskiej, uzbeckiej oraz rosyjskiej z dnia 27 października 1960 roku (wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1961 roku). W efekcie w ZSRR istniał następujący system sądownictwa: sądy ogólnozwiązkowe – Sąd Najwyższy ZSRR (do rozpoznawania nadzwyczajnych środków kontroli orzeczeń) oraz trybunały wojskowe; oraz sądy poszczególnych republik – sądy najwyższe republik związkowych (jako sądy nadzoru sądowego oraz sądy odwoławcze wobec sądów obwodowych, krajowych i miejskich, obwodów autonomicznych i okręgów narodowościowych), sądy najwyższe republik autonomicznych, wspomniane sądy obwodowe, krajowe i miejskie, obwodów autonomicznych i okręgów narodowościowych (sądy pierwszoinstancyjne w sprawach poważnych przestępstw oraz sądy odwoławcze wobec sądów ludowych), oraz sądy ludowe (rejonowe i miejskie) orzekające w tylko w pierwszej instancji. W pierwszej instancji rozpoznawano sprawy w składzie ławniczym (tj. jednego sędziego zawodowego oraz dwóch ławników), zaś w sądach wyższego rzędu rozpoznawano sprawę wyłącznie w składach kolegialnych i zawodowych³². Co istotne ówczesna kasacja była mniej formalistyczna niż polska rewizja i niedopuszczalne było skazanie uniewinnionego oskarżonego przez sąd odwoławczy („kasacyjny”) lub orzeczenie surowszej kary³³.

Po rozpadzie Związku Radzieckiego (jego następcą prawnym jest Rosja) najważniejsze zasady dotyczące procesu karnego są regulowane w Konstytucji Federacji Rosyjskiej z dnia 12 grudnia 1993 roku (*Конституция Российской*

³² Zob. M. Cieślak: Polska procedura karna – podstawowe założenia teoretyczne (wyd. III – zmienione i rozszerzone), Warszawa 1984 r., s. 121-125.

³³ M. Cieślak: Polska procedura karna – podstawowe założenia teoretyczne (wyd. III – zmienione i rozszerzone), Warszawa 1984 r., s. 126; Н. А. Г р о м о в: *Уголовный процесс России*, Москва 1998, s. 438 i n.; Т. В. К а ш а н и н а, А. В. К а ш а н и н: *Основы российского права*, Москва 2002, s. 757; А. П. Р ы ж а к о в: *Уголовный процесс*, Москва 1999, s. 485 i n.; *Уголовно-Процессуальный Кодекс РСФСР*, Москва, 1999. Zob. ponadto – В. Т. Бieńkowska: Nowy kodeks postępowania karnego Federacji Rosyjskiej – zasady procesu karnego, Prok. i Prawo 2004 r., nr 11-12, s. 124-138; В. Т. Бieńkowska: Biegły i jego opinia w świetle uregulowań kodeksu postępowania karnego Rosyjskiej Federacji, Prok. i Prawo 2004 r., nr 10, s. 97 i n.; В. Т. Бieńkowska: Prokurator w rosyjskim procesie karnym, Prok. i Prawo 2007 r., nr 3, s. 105 i n.; P. Wiliński: Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym, Kraków 2006 r., s. 175-180; oraz St. M. Przyjemski: Recenzja (*Kommentarij k ugołowno-processualnomu kodeksu Rossijskoj Fiedieracji w redakcii Fiederalnogo zakona ot 29 maja 2002 goda. Pod obszcziej i naucznoj redakciej A. J. Suchariewa, Moskwa 2002, Izdatelstwo NORMA, s. 880*), PiP 2005 r., nr 5, s. 113-116.

Федерации), a kodeks postępowania karnego z 2001 roku (*Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации, УПК РФ*) je precyzuje³⁴. Inne ustawy to: Ustawa federalna z dnia 31 grudnia 1996 roku *О системе судownictwa в Федерации Росыjskiej* (*Федеральный конституционный закон от 31 декабря 1996 г. N 1-ФКЗ „О судебной системе Российской Федерации”*; с изменениями от 15 декабря 2001 г., 4 июля 2003 г., 5 апреля 2005 г.), czy też np. ustawa federalna z dnia 20 sierpnia 2004 roku nr 119 *„Оpaństwowej ochronie pokrzywdzonych, świadkowi innych osób в postępowaniu karnym”*.

Należy zauważyć, że struktura sądów w Rosji jest rozbudowana z uwagi na ustrój federacyjny tego państwa, jak i dość skomplikowany podział administracyjny³⁵. Jeżeli chodzi o sprawy karne to oczywiście na szczycie struktury sądownictwa znajduje się Sąd Najwyższy (*Верховный Суд Российской Федерации*), który składa się z izb: cywilnej, karnej oraz wojskowej. Poza tym ustanowione są: sądy pokoju (*Мировые суды*; co do zasady właściwe co do czynów zagrożone karą do 3 lat pozbawienia wolności), sądy rejonowe (*Районный суды*), wyższe sądy republik, krajów, obwodów (*Верховные суды республик, краев, областей и др. субъектов РФ*); oraz sądy wojskowe (*Военные суды*).

Jeżeli chodzi o systematykę aktualnie obowiązującego rosyjskiego kodeksu postępowania karnego³⁶ (*Уголовно-Процессуальный Кодекс Российской Фе-*

³⁴ Zastąpił kodeks postępowania karnego z 1960 roku, którego pierwowzorem był uchwalony w czerwcu 1922 roku kodeks postępowania karnego Rosyjskiej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Rad.

³⁵ W skład Federacji Rosyjskiej (*Российская Федерация*) wchodzi 83 równoprawne podmioty: 46 obwodów (*Области Российской Федерации*: amurski, archangielski, astrachański, bielgorodzki, briański, czelabiński, irkucki, iwanowski, jarosławski, kaliningradzki, kałuski, kemerowski, kirowski, kostromski, kurgański, kurski, leningradzki, lipiecki, magadański, moskiewski, murmański, niżegorodzki, nowogrodzki, nowosybirski, omski, orenburski, orłowski, penzeński, pskowski, riazański, rostowski, sachaliński, samarski, saratowski, smoleński, swierdłowski, tambowski, tiumeński, tomski, tulski, twerski, uljanowski, włodzimierski, wołgogradzki, wołogodzki, woroneski); 21 republik (*Республики Российской Федерации*: Adygeja, Altaj, Baszkiria, Buriacja, Chakasja, Czeczenia, Czuwaszja, Dagestan, Inguszetia, Jakucja, Kabardo-Bałkaria, Kałmucja, Karaczajo-Czerkiesja, Karelia, Komi, Mari El, Mordwa, Osetia Północna-Alania, Tatarstan, Tuwa, Udmurcja); 9 krajów (*Края Российской Федерации*: Altajski, Chabarowski, Kamczacki, Krasnodarski, Krasnojarski, Nadmorski, Permski, Stawropolski, Zabajkalski); 2 miasta wydzielone (*Российские города федерального значения*: Moskwa, Sankt Petersburg); 1 obwód autonomiczny (*Автономная область Российской Федерации*: Żydowski); oraz 4 okręgi autonomiczne (*Автономные округа Российской Федерации*: Chanty-Mansyjski – Jugra, Czukocki, Jamalsko-Nieniecki, Nieniecki). Zob. Nowa Encyklopedia Powszechna PWN, Warszawa 1997 r.

³⁶ Systematykę rosyjskiego kodeksu postępowania karnego warto tutaj wskazać z uwagi na wspomnianą powyżej niezajomość tego systemu w Polsce. Tekst ustawy rosyjskiej dostępny jest np. na stronach internetowych (<http://www.consultant.ru/popular/upkrf/>; oraz <http://www.akdi.ru/pravo/kodeks/upk1.htm/>).

дации, Унк РФ, от 18.12.2001 N 174-ФЗ, принят ГД ФС РФ 22.11.2001) to jest ona następująca: składa się z części (jest ich 6; *Часть*), rozdziałów (jest ich 19; *Раздел*), oddziałów (jest ich 57; *Глава*) oraz artykułów (jest ich 475; *Статья*); interesujące jest przy tym to, że poszczególne artykuły kodeksu noszą tytuły.

Część Pierwsza UPK reguluje „Przepisy Ogólne” (1. *Общие положения*), które otwiera Rozdział I. „Zasadnicze Regulacje” (*Раздел I. Основные положения*); są tam zawarte cztery oddziały³⁷. Rozdział II. nosi tytuł: Uczestnicy

³⁷ Wypada przytoczyć je tutaj *in extenso*. Oddział I. Ustawodawstwo karno-procesowe (*Глава 1. Уголовно-процессуальное законодательство*); Art. 1. przepisy określające porządek postępowania sądowego (*Статья 1. Законы, определяющие порядок уголовного судопроизводства*); Art. 2. zakres terytorialny obowiązywania prawa karnego-procesowego (*Статья 2. Действие уголовного-процессуального закона в пространстве*); Art. 3. Postępowanie wobec cudzoziemców i bezpaństwowców (*Статья 3. Действие уголовного-процессуального закона в отношении иностранных граждан и лиц без гражданства*); Art. 4. zakres temporalny obowiązywania prawa karnego-procesowego (*Статья 4. Действие уголовного-процессуального закона во времени*); Art. 5. Definicje legalne (*Статья 5. Основные понятия, используемые в настоящем Кодексе*). Oddział II. Zasady sądowego postępowania karnego (*Глава 2. Принципы уголовного судопроизводства*); Art. 6. Cele postępowania karnego (*Статья 6. Назначение уголовного судопроизводства*); Art. 7. Praworządność procedowania karnego (*Статья 7. Законность при производстве по уголовному делу*); Art. 8. Zasada jedynie sądowego wymiaru sprawiedliwości (*Статья 8. Осуществление правосудия только судом*); Art. 9. Poszanowanie honoru i godności osobistej (*Статья 9. Уважение чести и достоинства личности*); Art. 10. Nietykliwość osobista (*Статья 10. Неприкосновенность личности*); Art. 11. Ochrona praw i wolności człowieka oraz obywatela w postępowaniu karnym (*Статья 11. Охрана прав и свобод человека и гражданина в уголовном судопроизводстве*); Art. 12. Nietykliwość miejsca zamieszkania (*Статья 12. Неприкосновенность жилища*); Art. 13. Tajemnica korespondencji, rozmów telefonicznych i innych, przesyłek pocztowych, przekazów telegraficznych i innych (*Статья 13. Тайна переписки, телефонных и иных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений*); Art. 14. Zasada domniemania niewinności (*Статья 14. Презумпция невиновности*); Art. 15. Zasada równości stron (*Статья 15. Состязательность сторон*); Art. 16. Zasada prawa do obrony („zabezpieczenia podejrzanemu i oskarżonemu prawa do obrony” – *Статья 16. Обеспечение подозреваемому и обвиняемому права на защиту*); Art. 17. Zasada swobodnej oceny dowodów (*Статья 17. Свобода оценки доказательств*); Art. 18. Język sądowego postępowania karnego (*Статья 18. Язык уголовного судопроизводства*); Art. 19. Prawo zaskarżania czynności procesowych – działań i decyzji (*Статья 19. Право на обжалование процессуальных действий и решений*). Oddział III. Dochodzenie kryminalne (*Глава 3. Уголовное преследование*); Art. 20. Rodzaje dochodzeń kryminalnych (*Статья 20. Виды уголовного преследования*); Art. 21. (Obowiązek wszczynania dochodzenia (*Статья 21. Обязанность осуществления уголовного преследования*); Art. 22. Prawo pokrzywdzonego do udziału w postępowaniu (*Статья 22. Право потерпевшего на участие в уголовном преследовании*); Art. 23. Wszczęcie dochodzenia kryminalnego po zawiadomieniu osoby prawnej („handlowej lub innej organizacji” – *Статья 23. Привлечение к уголовному преследованию по заявлению коммерческой или иной организации*). Oddział IV. Podstawy do odmowy wszczęcia postępowania karnego oraz zawieszenia prowadzonego dochodzenia (*Глава 4. Основания отказа в возбуждении уголовного дела, прекращения уголовного дела и уголовного преследования*); Art. 24. Podstawy do odmowy lub zawieszenia postępowania karnego

sądowego postępowania karnego (*Раздел II. Участники уголовного судопроизводства*)³⁸; Rozdział III. Dowody (*Раздел III. Доказательства и доказывание*)³⁹; Rozdział IV. Reguluje środki przymusu (*Раздел IV. Меры процессуального принуждения*)⁴⁰; Rozdział V. Wstawiennictwo i zażalenia (*Раздел V. Ходатайства и жалобы*)⁴¹; oraz Rozdział VI. Terminy i inne kwestie (*Раздел VI. Иные положения*)⁴².

Część Druga UPK to „Postępowanie przedsądowe” (*Часть 2. Досудебное производство*). Rozdział VII. dotyczy wszczynania postępowania karnego (*Раздел VII. Возбуждение уголовного дела*)⁴³; Rozdział VIII. Wstępne dochodzenie (*Раздел VIII. Предварительное расследование*)⁴⁴.

(*Статья 24. Основания отказа в возбуждении уголовного дела или прекращения уголовного дела*); Art. 25. Zawieszenie postępowania karnego w związku z ugodą stron (*Статья 25. Прекращение уголовного дела в связи с примирением сторон*); Art. 26. Zawieszenie postępowania karnego w związku ze zmianą sytuacji – straciła moc (*Статья 26. Прекращение уголовного дела в связи с изменением обстановки*); Art. 27. Podstawy zawieszenia postępowania karnego (*Статья 27. Основания прекращения уголовного преследования*); Art. 28. Zawieszenie dochodzenia związku ze skrucą podejrzanego (*Статья 28. Прекращение уголовного преследования в связи с деятельным раскаянием*).

³⁸ Jest tam regulowany sąd (*Глава 5. Суд*), uczestnicy postępowania sądowego ze strony oskarżycielskiej (*Глава 6. Участники уголовного судопроизводства со стороны обвинения*), uczestnicy postępowania sądowego ze strony obrony (*Глава 7. Участники уголовного судопроизводства со стороны защиты*), inni uczestnicy postępowania sądowego (*Глава 8. Иные участники уголовного судопроизводства*), oraz okoliczności wykluczające udział w postępowaniu, tj. *iudex inhabilis* i *iudex suspectus* (*Глава 9. Обстоятельства, исключающие участие в уголовном судопроизводстве*).

³⁹ Reguluje dowody (*Глава 10. Доказательства в уголовном судопроизводстве*), oraz „udowodnianie” (*Глава 11. Доказывание*).

⁴⁰ Jest tam regulowane: zatrzymanie (*Глава 12. Задержание подозреваемого*), środki zapobiegawcze (*Глава 13. Меры пресечения*), oraz inne środki przymusu (*Глава 14. Иные меры процессуального принуждения*).

⁴¹ Określa: tzw. wstawiennictwo (*Глава 15. Ходатайства*), oraz zaskarżanie postanowień i ich rozpatrywanie (*Глава 16. Обжалование действий и решений суда и должностных лиц, осуществляющих уголовное судопроизводство*).

⁴² Reguluje: terminy procesowe (*Глава 17. Процессуальные сроки. Процессуальные издержки*), oraz postępowanie rehabilitacyjne (*Глава 18. Реабилитация*).

⁴³ Określa: podstawy wytoczenia sprawy sądowej (*Глава 19. Поводы и основание для возбуждения уголовного дела*) oraz porządek wytoczenia sprawy sądowej (*Глава 20. Порядок возбуждения уголовного дела*).

⁴⁴ Reguluje: warunki ogólne wstępnego dochodzenia (*Глава 21. Общие условия предварительного расследования*); wstępne śledztwo (*Глава 22. Предварительное следствие*); wniesienie oskarżenia (*Глава 23. Привлечение в качестве обвиняемого. Предъявление обвинения*); przeszukanie, oględziny, eksperyment śledczy (*Глава 24. Осмотр. Освидетельствование. Следственный эксперимент*); kontrola korespondencji (*Глава 25. Обыск*).

Część Trzecia UPK jest zatytułowana „Postępowanie sądowe” (*Часть 3. Судебное производство*). Rozdział IX. Postępowanie przed sądem pierwszej instancji (*Раздел IX. Производство в суде первой инстанции*)⁴⁵; Rozdział X. Postępowanie w przypadku przyznania się do winy przez oskarżonego (*Раздел X. Особый порядок судебного разбирательства*)⁴⁶; Rozdział XI. Odrębności postępowania przed sądem pokoju (*Раздел XI. Особенности производства у мирового судьи*)⁴⁷; Rozdział XII. Odrębności postępowania przed sądem przysięgłych (*Раздел XII. Особенности производства в суде с участием присяжных заседателей*)⁴⁸; Rozdział XIII. reguluje postępowanie w sądzie drugiej instancji (*Раздел XIII. Производство в суде второй инстанции*)⁴⁹; Rozdział XIV. Wykonanie wyroku (*Раздел XIV. Исполнение приговора*)⁵⁰;

Выемка. Наложение ареста на почтово-телеграфные отправления. Контроль и запись переговоров); przesłuchanie, osobiste stawienictwo (*Глава 26. Допрос. Очная ставка. Опознание. Проверка показаний*); ekspertyza sądowa (*Глава 27. Производство судебной экспертизы*); wstrzymanie i wznowienie wstępnego śledztwa (*Глава 28. Приостановление и возобновление предварительного следствия*); zawieszenie postępowania (*Глава 29. Прекращение уголовного дела*); zakończenie postępowania przygotowawczego (*Глава 30. Направление уголовного дела с обвинительным заключением прокурору*); czynności i postanowienia prokuratora (*Глава 31. Действия и решения прокурора по уголовному делу, поступившему с обвинительным заключением*); oraz śledztwo (*Глава 32. Дознание*).

⁴⁵ Reguluje: przygotowanie do rozprawy głównej (*Глава 33. Общий порядок подготовки к судебному заседанию*); wstępne przesłuchanie (*Глава 34. Предварительное слушание*); ogólne warunki rozprawy (*Глава 35. Общие условия судебного разбирательства*); część wstępną rozprawy (*Глава 36. Подготовительная часть судебного заседания*); śledztwo sądowe (*Глава 37. Судебное следствие*); głosy stron i oświadczenie oskarżonego (*Глава 38. Прения сторон и последнее слово подсудимого*); oraz wyrokowanie (*Глава 39. Постановление приговора*).

⁴⁶ Odrębność postępowania w przypadku przyznania do winy oskarżonego (*Глава 40. Особый порядок принятия судебного решения при согласии*).

⁴⁷ Postępowanie w sprawach karnych podlegających sądom pokoju (*Глава 41. Производство по уголовным делам, подсудным мировому судье*).

⁴⁸ Postępowanie w sprawach karnych podlegających sądom przysięgłych (*Глава 42. Производство по уголовным делам, рассматриваемым судом с участием присяжных заседателей*).

⁴⁹ Są tam: Oddział 43. Apelacyjne i kasacyjne skarżenie orzeczeń sądowych (*Глава 43. Апелляционное и кассационное обжалование судебных решений, не вступивших в законную силу*) – art. 354-360 UPK; Oddział 44. Apelacyjny porządek rozpatrzenia sprawy karnej (*Глава 44. Апелляционный порядок рассмотрения уголовного дела*) – art. 361-372 UPK; oraz Oddział 45. Kasacyjny porządek rozpatrzenia sprawy karnej (*Глава 45. Кассационный порядок рассмотрения уголовного дела*) – art. 373-389 UPK.

⁵⁰ Reguluje: skierowanie orzeczenia do wykonania (*Глава 46. Обращение к исполнению приговоров, определений и постановлений*); oraz postępowanie związane z pytaniami dotyczą-

Rozdział XV. Wzruszanie zapadłych orzeczeń prawomocnych (*Раздел XV. Пересмотр вступивших в законную силу приговоров, определений и постановлений суда*)⁵¹.

Część Czwarta UPK reguluje postępowania szczególne (*Часть 4. Особый порядок уголовного судопроизводства*). Rozdział XVI. Postępowanie wobec nieletnich (*Раздел XVI. Особенности производства по отдельным категориям уголовных дел*)⁵²; Rozdział XVII. Odrębności postępowania wobec osób chronionych immunitetami (*Раздел XVII. Особенности производства по уголовным делам в отношении отдельных категорий лиц*)⁵³.

Część Piąta UPK dotyczy międzynarodowej współpracy w sprawach karnych (*Часть 5. Международное сотрудничество в сфере уголовного судопроизводства*). Rozdział XVIII. Porządek współpracy z sądami obcymi oraz organami międzynarodowymi (*Раздел XVIII. Порядок взаимодействия судов, прокуроров, следователей и органов дознания с соответствующими компетентными органами и должностными лицами иностранных государств и международными организациями*)⁵⁴; zaś Część Szósta UPK dotyczy wykonywania wyroków państw obcych (*Часть 6. Бланки процессуальных документов*); Rozdział XIX. Stosowanie tzw. obcych dowodów (*Раздел XIX. Применение бланков процессуальных документов*)⁵⁵.

cumi wykonania wyroku (*Глава 47. Производство по рассмотрению и разрешению вопросов, связанных с исполнением приговора*).

⁵¹ Określa: postępowanie (*Глава 48. Производство в надзорной инстанции*); oraz wznowienie postępowania karnego (*Глава 49. Возобновление производства по уголовному делу ввиду новых или вновь открывшихся обстоятельств*).

⁵² Reguluje: porządek postępowania wobec nieletnich (*Глава 50. Производство по уголовным делам в отношении несовершеннолетних*); oraz postępowanie z zastosowaniem środków przymusu (*Глава 51. Производство о применении принудительных мер медицинского характера*).

⁵³ Odrębności postępowania (*Глава 52. Особенности производства по уголовным делам в отношении отдельных категорий лиц*).

⁵⁴ Reguluje: ogólne przepisy dotyczące współpracy międzynarodowej w sprawach karnych (*Глава 53. Основные положения о порядке взаимодействия судов, прокуроров, следователей и органов дознания с соответствующими компетентными органами и должностными лицами иностранных государств и международными организациями*); wydanie osoby oraz wykonanie wyroku (*Глава 54. Выдача лица для уголовного преследования или исполнения приговора*); oraz przekazanie osoby do odbycia kary (*Глава 55. Передача лица, осужденного к лишению свободы, для отбывания наказания в государстве, гражданином которого оно является*).

⁵⁵ Określa: porządek postępowania w przypadku obcych dowodów (*Глава 56. Порядок применения бланков процессуальных документов*); oraz wykaz akt (przepis ten jednak uchylono; *Глава 57. Перечень бланков процессуальных документов. - Утратила силу*).

Przechodząc do modelu rosyjskiego postępowania odwoławczego – należy przypomnieć – że reguluje je Rozdział XIII. (*Раздел XIII. Производство в суде второй инстанции*), a właściwie jego art. 354-372 UPK (tj. Oddziały 43 i 44: „Apelacyjne i kasacyjne skarżenie orzeczeń sądowych” (*Глава 43. Апелляционное и кассационное обжалование судебных решений, не вступивших в законную силу*)); oraz „Apelacyjny porządek rozpatrzenia sprawy karnej” (*Глава 44. Апелляционный порядок рассмотрения уголовного дела*)⁵⁶.

W poprzednim stanie prawnym obowiązywał w Rosji system dwuinstancyjnej kontroli odwoławczej. Środkami zaskarżenia od wyroków sądu pierwszej instancji były: skarga kasacyjna oraz tzw. protest kasacyjny (art. 326 UPK)⁵⁷. Nazwa „skarga kasacyjna” nie odpowiadała klasycznemu pojęciu kasacji z prawa francuskiego. Model rosyjskiego postępowania odwoławczego miał charakter rewizyjny, co oznaczało, że sąd kasacyjny dokonywał kontroli prawnej i merytorycznej zaskarżonego wyroku, której następstwem mogła być zmiana zaskarżonego orzeczenia. W sądzie kasacyjnym dopuszczane były dowody głównie w celu dokonania kontroli zaskarżonego wyroku, a nie czynienia własnych ustaleń faktycznych; sąd kasacyjny zawsze uchylał orzeczenie, jeżeli mogłoby nastąpić pogorszenie sytuacji oskarżonego. Sąd kasacyjny nie był związany zarzutami skargi i dokonywał całościowej kontroli zaskarżonego wyroku niezależnie od granic podmiotowych i przedmiotowych skargi⁵⁸.

Ogólne prawo do skarżenia orzeczenia pierwszoinstancyjnego statuuje obecnie art. 354 UPK (*Статья 354. Право апелляционного и кассационного обжалования*); przysługuje ono stronom postępowania. Rosyjski kodeks postępowania karnego z 2001 roku wprowadził nowe rozwiązania prawne w zakresie postępowania odwoławczego, tj.: wzbogacenie rodzajów środków odwoławczych o skargę apelacyjną i wniosek apelacyjny, przy zachowaniu dotychczasowych środków odwoławczych w postaci skargi kasacyjnej i wniosku kasacyjnego (poprzednio nazywanego „protestem kasacyjnym”), a także stworzenie systemu kontroli odwoławczej orzeczeń wydanych przez instancję apelacyjną w drodze skargi kasacyjnej i wniosku kasacyjnego⁵⁹.

Skarga apelacyjna i wniosek apelacyjny przysługują od wyroków sądów pokoju (*Мировые судья*). Natomiast skarga kasacyjna i wniosek kasacyjny są

⁵⁶ Zob. Л.К. Енаева: *Уголовный процесс*, Москва 2003, s. 209-218.

⁵⁷ Л.К. Енаева: *Уголовный процесс*, Москва 2003, s. 209-218; D. Świecki: Postępowanie odwoławcze według rosyjskiego kodeksu postępowania karnego, *Prok. i Prawo* 2007 r., nr 6, s. 90-99.

⁵⁸ Zob. D. Świecki: Postępowanie odwoławcze według rosyjskiego kodeksu postępowania karnego, *Prok. i Prawo* 2007 r., nr 6, s. 90-99.

⁵⁹ Л.К. Енаева: *Уголовный процесс*, Москва 2003, s. 209-218; D. Świecki: Postępowanie odwoławcze według rosyjskiego kodeksu postępowania karnego, *Prok. i Prawo* 2007 r., nr 6, s. 90-99.

środkami odwoławczymi od wyroków sądów pierwszej instancji i sądów drugiej instancji wydanych po rozpoznaniu skargi apelacyjnej i wniosku apelacyjnego. Tym samym skarga kasacyjna i wniosek kasacyjny nie przysługują od wyroków sądów pokoju. Od tych wyroków – jak już wskazano – prawo rosyjskie przewiduje środki odwoławcze w postaci skargi apelacyjnej i wniosku apelacyjnego, a następnie od wyroku sądu apelacyjnego – skargę kasacyjną i wniosek kasacyjny. Natomiast od wyroków sądów pierwszej instancji nie przysługuje skarga apelacyjna i wniosek apelacyjny, a służy tylko skarga kasacyjna i wniosek kasacyjny. Wyrok sądu odwoławczego wydany po ich rozpoznaniu nie podlega już zaskarżeniu (*Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации* przewiduje więc apelacyjno-kasacyjny system środków odwoławczych). Przy takim rozwiązaniu wyroki sądów pokoju podlegają najpierw kontroli apelacyjnej, a następnie kontroli kasacyjnej. Natomiast wyroki wydane przez sąd w pierwszej instancji podlegają tylko kontroli kasacyjnej⁶⁰.

Apelacja przysługuje od wyroków sądów pokoju (art. 354 UPK). Rodzaje spraw rozpoznawanych przez sądy pokoju wymienia przepis art. 31 UPK. Właściwym sądem do rozpoznania skargi apelacyjnej i wniosku apelacyjnego od wyroków sądów pokoju jest sąd rejonowy (*Районный суд* – art. 355 UPK). Sąd ten rozpoznaje sprawę w składzie jednego sędziego (art. 30 UPK). Odwołanie wnosi się za pośrednictwem sądu pierwszej instancji (*Статья 355. Порядок принесения жалобы и представления*). Prawo do zaskarżenia tych wyroków przysługuje oskarżonemu, obrońcy i przedstawicielowi prawnemu, oskarżycielowi publicznemu, pokrzywdzonemu i jego przedstawicielowi, a także powodowi cywilnemu, pozwanemu lub ich przedstawicielom w zakresie dotyczącym powództwa cywilnego. Środek odwoławczy w postaci wniosku apelacyjnego przysługuje prokuratorowi, zaś pozostałe strony mogą wnieść skargę apelacyjną. Nie ma natomiast różnic odnośnie trybu ich wnoszenia i rozpoznania⁶¹.

Termin do wniesienia apelacji to 10 dni od daty ogłoszenia wyroku, a gdy oskarżony jest pozbawiony wolności, termin ten liczy się od daty doręczenia mu odpisu wyroku (*Статья 356.1. Сроки обжалования приговоров*)⁶²; zaś

⁶⁰ Tym samym postępowanie odwoławcze w stosunku do tych wyroków jest postępowaniem dwuinstancyjnym; natomiast kontrola kasacyjna orzeczeń sądu apelacyjnego wydanych po rozpoznaniu apelacji od wyroków sędziów pokoju tworzy trójinstancyjne postępowanie odwoławcze (zob. D. Świecki: Postępowanie odwoławcze według rosyjskiego kodeksu postępowania karnego, *Prok. i Prawo* 2007 r., nr 6, s. 90-99).

⁶¹ Л.К. Енаева: *Уголовный процесс*, Москва 2003, s. 209-218; D. Świecki: Postępowanie odwoławcze według rosyjskiego kodeksu postępowania karnego, *Prok. i Prawo* 2007 r., nr 6, s. 90-99.

⁶² Procedura dotycząca przywrócenia uchybionego terminu jest określona w art. 357 UPK (*Статья 357. Порядок восстановления срока обжалования*). Zob. D. Świecki: Postępowanie odwoławcze według rosyjskiego kodeksu postępowania karnego, *Prok. i Prawo* 2007 r., nr 6, s. 90-99.

wymogi formalne apelacji określone są w art. 363 *UPK* (*Статья 363. Апелляционные жалоба или представление*).

Strona może cofnąć skargę apelacyjną lub wniosek apelacyjny przed rozpoczęciem rozprawy (art. 359 *UPK*). Gdy są spełnione wymogi formalne należy zawiadomić strony o wniesieniu środka odwoławczego (*Статья 358. Извещение о принесенных жалобах и представлениях*). Skutki prawne wpływu skargi odwoławczej (*Статья 359. Последствия подачи жалобы или представления*) to wstrzymanie uprawomocnienia się orzeczenia, ale i wskazanie że można powołać nowe dowody, jednak nie można potem żądać powoływania dowodów na niekorzyść oskarżonego.

W sądzie odwoławczym następuje kontrola środka odwoławczego (*Статья 360. Пределы рассмотрения уголовного дела судом апелляционной или кассационной инстанции*) i sąd kontroluje tutaj legalność orzeczenia oraz jego zasadność. Dotyczy to tylko części orzeczenia w której je zaskarżono, jednakże jeżeli okoliczności dotyczą innych oskarżonych to także ta kontrola i ich obejmuje (art. 360.2 *UPK*). Sąd odwoławczy zawsze może złagodzić karę, ale nie może jej zaostrzyć (art. 360.3 *UPK*). Co interesujące – rozpatrzenie apelacji powinno nastąpić nie później niż 14 dni od daty wpłynięcia apelacji (*Статья 361. Предмет судебного разбирательства в апелляционном порядке; Статья 362. Сроки начала рассмотрения уголовного дела в апелляционной инстанции*)⁶³.

⁶³ Nieobecność strony, która nie wniosła skargi apelacyjnej, nie stanowi przeszkody w rozpoznaniu sprawy (art. 364 *UPK*; *Статья 364. Назначение и подготовка заседания суда апелляционной инстанции*). W niektórych jednak wypadkach kodeks przewiduje obowiązkowy udział stron w rozprawie apelacyjnej; obowiązkowa jest przy tym obecność oskarżyciela publicznego (art. 364 *UPK*). Natomiast co do pozostałych stron, to kodeks przewiduje obowiązkowy ich udział tylko w określonych sytuacjach procesowych; i tak w przypadku oskarżonego, gdy on sam wystąpił ze skargą apelacyjną lub na jego korzyść zaskarżono wyrok chyba, że w sprawie o przestępstwo o „niewielkim lub średnim ciężarze gatunkowym” złożył wniosek o rozpoznanie sprawy pod jego nieobecność (art. 364.3 *UPK* w zw. z art. 247.4 *UPK*). Gdy oskarżyciel prywatny wniosł skargę apelacyjną, to również jego udział w rozprawie jest obowiązkowy (art. 364 *UPK*). Natomiast udział obrońcy w rozprawie apelacyjnej jest obowiązkowy w sytuacjach opisanych w art. 51 *UPK*, który to przepis przewiduje obligatoryjną obronę m.in. wtedy, gdy oskarżony jest nieletni, gdy z powodu fizycznych lub psychicznych ułomności nie może osobiście podjąć się obrony, czy wówczas, gdy oskarżony nie włada językiem, w którym toczy się proces. (Zob. D. Świecki: Postępowanie odwoławcze według rosyjskiego kodeksu postępowania karnego, Prok. i Prawo 2007 r., nr 6, s. 90-99). Warto także wskazać w tym miejscu, iż Trybunał Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej (*Конституционный Суд Российской Федерации*) w wyroku z dnia 10 grudnia 1998 roku uznał, że z zasady dwuinstancyjności postępowania sądowego, jak też z zasad kontryktoryjności oraz równości stron wynika prawo oskarżonego (w tym i oskarżonego pozbawionego wolności) do uczestnictwa w rozprawie odwoławczej i podejmowania tam swojej obrony (zob. A. Wąsek: Prawo oskarżonego pozbawionego wolności do udziału w rozprawie odwoławczej, [w:] Środki zaskarżenia w procesie karnym – Księga pamiątkowa ku czci prof. Zbigniewa Dody (red. A. Gaberle, St. Waltoś), Kraków 2000 r., s. 143).

W postępowaniu apelacyjnym kontrola odwoławcza obejmuje „sprawdzenie” zaskarżonego wyroku pod względem jego zgodności z prawem, zasadności oraz sprawiedliwości, i dokonywana jest w granicach przedmiotowych i podmiotowych zaskarżenia (art. 360 *UPK*). Sąd apelacyjny może wyjść poza te granice w wypadku zaistnienia jednej z bezwzględnych przyczyn odwoławczych wymienionych w art. 381 *UPK*⁶⁴. Sąd odwoławczy jest uprawniony (na rozprawie apelacyjnej) do przeprowadzania dowodów (art. 365.4 *UPK*; *Статья 365. Судебное следствие*).

Sąd apelacyjny (zgodnie z art. 367 *UPK*; *Статья 367. Решения, принимаемые судом апелляционной инстанции*) może wydać następujące rodzaje orzeczeń: po pierwsze – o utrzymaniu w mocy zaskarżonego wyroku, po wtóre – o uchyleniu skazującego wyroku i uniewinnieniu oskarżonego lub umorzeniu postępowania, po trzecie – o uchyleniu uniewinniającego wyroku i skazaniu oskarżonego, oraz po czwarte – o zmianie zaskarżonego wyroku. W wypadkach uchylenia oraz zmiany wyroku sąd orzeka w formie wyroku (*Статья 368. Постановление приговора*), zaś o utrzymaniu w mocy wyroku sądu pierwszej instancji, sąd odwoławczy orzeka w formie postanowienia. Sąd apelacyjny nie może natomiast uchylić zaskarżonego wyroku i przekazać sprawy do ponownego rozpoznania⁶⁵.

Kodeks rosyjski w art. 369.1 *UPK* określa podstawy uchylenia lub zmiany zaskarżonego wyroku, tj. po pierwsze – błąd w ustaleniach faktycznych; po wtóre – obraza przepisów postępowania jeżeli miała wpływ na treść wyroku; po trzecie – obraza prawa materialnego; oraz po czwarte tzw. „niesprawiedliwość kary” (chodzi przy tym zarówno o karę zbyt surową, jak i zbyt łagodną; z tym, że gdy ma to być zdaniem sądu odwoławczego kara zbyt łagodna to oczywiście środek odwoławczy musi pochodzić od oskarżyciela⁶⁶).

Zakaz reformationis in peius jest regulowany w art. 369.2 *UPK* (*Статья 369. Основания отмены или изменения приговора суда первой инстанции*). W wypadku zmiany zaskarżonego wyroku, pogorszenie sytuacji oskarżonego może nastąpić tylko na podstawie wniosku apelacyjnego prokuratora lub wniesienia skargi apelacyjnej przez pokrzywdzonego, oskarżyciela prywatnego i ich przedstawicieli. Także przy uchyleniu wyroku uniewinniającego i wydaniu wyroku skazującego konieczne jest istnienie środka odwoławczego wniesionego na niekorzyść oskarżonego przez wskazane powyżej podmioty (art. 370 *UPK*;

⁶⁴ Л.К. Енаева: *Уголовный процесс*, Москва 2003, s. 209-218; D. Świecki: Postępowanie odwoławcze według rosyjskiego kodeksu postępowania karnego, *Prok. i Prawo* 2007 r., nr 6, s. 90-99.

⁶⁵ Zob. D. Świecki: Postępowanie odwoławcze według rosyjskiego kodeksu postępowania karnego, *Prok. i Prawo* 2007 r., nr 6, s. 90-99.

⁶⁶ Zob. Л.К. Енаева: *Уголовный процесс*, Москва 2003, s. 209-218.

Статья 370. Отмена или изменение оправдательного приговора). Może to też dotyczyć samego uzasadnienia. W takiej sytuacji sąd może zmienić wyrok uniewinniający w zakresie motywów uniewinnienia. Wyroki i postanowienia sądu odwoławczego wydane po rozpoznaniu apelacji od wyroków sędziów pokoju mogą zostać następnie zaskarżone do sądu wyższego rzędu w trybie skargi kasacyjnej lub wniosku kasacyjnego (art. 371 *UPK*; *Статья 371. Обжалование приговора и постановления суда апелляционной инстанции*). W tym samym trybie zaskarżeniu podlegają także wyroki sądów wydane w pierwszej instancji (art. 354 *UPK*)⁶⁷.

⁶⁷ Właściwość funkcjonalną sądu kasacyjnego określa art. 355 *UPK*. Sąd kasacyjny orzeka w składzie trzech sędziów; skarga i wniosek kasacyjny wnoszone są na tych samych zasadach co skarga i wniosek apelacyjny (istnieje jedynie różnica odnośnie do wymagań formalnych skargi kasacyjnej lub wniosku kasacyjnego; dotyczy ona obowiązku wskazania podstaw odwoławczych wymienionych w art. 379 *UPK*). Takiego obowiązku nie ma bowiem strona wnosząca skargę apelacyjną lub wniosek apelacyjny. Jednakże sąd kasacyjny nie jest związany zarzutami odwoławczymi. Tym samym, podobnie jak sąd apelacyjny, kontroluje orzeczenia w granicach zaskarżenia pod kątem wszystkich podstaw odwoławczych. Zgodnie bowiem z art. 360 *UPK* i art. 373 *UPK* sąd kasacyjny na podstawie skarg i wniosków kasacyjnych sprawdza zgodność z prawem, zasadność i sprawiedliwość orzeczenia w granicach przedmiotowych i podmiotowych zaskarżenia. Te granice mogą zostać przekroczone w wypadku zaistnienia jednej z bezwzględnych przyczyn odwoławczych wymienionych w art. 381 *UPK*. Zgodnie z art. 378 *UPK* – sąd kasacyjny może wydać następujące rodzaje orzeczeń: 1) o utrzymaniu w mocy zaskarżonego wyroku lub postanowienia, 2) o uchyleniu zaskarżonego wyroku lub postanowienia i umorzeniu postępowania, 3) o uchyleniu zaskarżonego wyroku lub postanowienia i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji albo sądowi instancji apelacyjnej, 4) o zmianie zaskarżonego wyroku lub postanowienia. Podstawy uchylenia lub zmiany zaskarżonego wyroku lub postanowienia zostały wymienione w przepisach art. 379-383 *UPK*; są to: 1) niezgodność wniosków sądu przedstawionych w zaskarżonym orzeczeniu z faktycznymi okolicznościami sprawy ustalonymi przez sąd pierwszej instancji lub instancji apelacyjnej, 2) naruszenie przepisów procesowych, 3) obraza prawa karnego materialnego, 4) niesprawiedliwość zaskarżonego orzeczenia. W porównaniu z rodzajami orzeczeń sądu apelacyjnego, sąd kasacyjny nie może uchylić wyroku uniewinniającego i wydać orzeczenia skazującego, jak również nie może uchylić wyroku skazującego i wydać orzeczenia uniewinniającego. Sąd ten może jedynie uchylić zaskarżony wyrok i umorzyć postępowanie w wypadkach przewidzianych w ustawie. Natomiast w przeciwieństwie do sądu apelacyjnego, sąd kasacyjny może uchylić zaskarżony wyrok i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania. Należy też zwrócić uwagę, że prawo rosyjskie nie przewiduje możliwości uchylenia zaskarżonego orzeczenia i cofnięcia sprawy do etapu postępowania przygotowawczego. Natomiast możliwość reformatoryjnego orzekania sądu kasacyjnego dotyczy tylko zmiany zaskarżonego orzeczenia w kwestii kwalifikacji prawnej czynu lub wymiaru kary i to też w ograniczonym zakresie. Sąd kasacyjny nie może bowiem podwyższyć kary ani też zastosować przepisu o przestępstwie większej wagi (art. 360 *UPK* i art. 387 *UPK*). Zob. D. Świecki: Postępowanie odwoławcze według rosyjskiego kodeksu postępowania karnego, Prok. i Prawo 2007 r., nr 6, s. 95-99.

Należy jeszcze w tym miejscu podkreślić, że w procesie rosyjskim nie obowiązują zakazy (reguły) *ne peius*, i sąd odwoławczy może nawet skazać uprzednio uniewinnionego oskarżonego⁶⁸.

4. PROCEDURA JAPOŃSKA

Wydaje się, że warto także pokrótce opisać postępowanie karne (a nie tylko odwoławcze, kontrolne) w Japonii, ponieważ jest ono niemal zupełnie nieznane w polskiej literaturze prawniczej. Z tego też powodu rozważania te będą nieco obszerniejsze niż wcześniejsze (dotyczące procedur państw europejskich)⁶⁹.

Jak wiadomo Japonia⁷⁰ przez długi czas była w zasadzie krajem odizolowanym od reszty świata, zamkniętym dla cudzoziemców (*Sakoku*, 鎖国)⁷¹. Po „otwarciu” Japonii na świat podjęto dzieło gruntownej przebudowy zarówno samego kraju (industrializacja), jak i jego systemu polityczno-prawnego – i to w zasadzie całkowicie na wzór państw zachodnich.

Jeżeli chodzi o system prawa karnego, to z początku były bardzo silne wpływy prawa francuskiego. W roku 1880 przyjęto kodeks karny (*Keihō*, 刑法) oraz kodeks postępowania karnego (*Keiji-Soshō-Hō*, 刑事訴訟法), niemalże repliki ówczesnych francuskich kodeksów karnych⁷². Jednakże już wkrótce na

⁶⁸ Л.К. Енаева: *Уголовный процесс*, Москва 2003, s. 209-218. Ponadto zob. m. in. Б. Т. Безлепкин: *Уголовный процесс России*, КноРус, 2008 г.; М. Х. Гельдибаев, В. В. Вандышев: *Уголовный процесс*, Юнити-Дана 2009 г.; С. Б. Россинский: *Уголовный процесс России*, Эксмо 2008 г.

⁶⁹ Odnośnie stosowania prawa karnego oraz procesu karnego w Japonii zob. J. Izydorezyk: *Hanzai – znaczy przestępstwo. Ściganie przestępstw pospolitych oraz white-collar-crimes w Japonii*, Warszawa 2008 r.; J. Izydorezyk: *Japoński kodeks postępowania karnego*, Prok. i Prawo 2007 r., nr 4, s. 105-120.

⁷⁰ Odnośnie historii Japonii zob. m. in. Christopher Benfey: *The great wave. Gilded age misfits, Japanese eccentrics and the opening of old Japan*, Toronto 2003; Edwin O. Reischauer: *Japan. The story of a nation*, Tokyo 2004.

⁷¹ Przy zapisie alfabetem łacińskim wyrazów pochodzenia japońskiego zastosowano system transkrypcji Jamesa Curtisa Hepburn’a (1815-1911); zaś przy zapisie wyrazów w języku japońskim korzystano z następujących opracowań: J. Halpern (ed.): *Kanji learner’s dictionary*, Tokyo 2001; B. Iwanow: *Słownik japońsko-polski – 1006 znaków*, Warszawa 2007 r.; Seigo Nakao: *Japanese-English, English-Japanese dictionary*, New York 1979; Seigo Nakao: *Japanese-English, English-Japanese dictionary*, New York 1996; Koichi Nishiguchi, Tamaki Kono: *Kanji in context*, Tokyo 2006; B. Nowak: *Słownik znaków japońskich*, Warszawa 2004 r.; M. Spahn, W. Hadamitzky: *The learner’s kanji dictionary*, Tokyo 1998; Shigeru Takebayashi (ed.): *English-Japanese learner’s pocket dictionary*, Tokyo 1996.

⁷² Zob. Koichiro Fujikura (ed.): *Japanese law and legal theory*, Aldershot-Singapore-Sydney 1996, s. XI-XXII; Hiroshi Oda: *Japanese law* (2nd edn), Oxford 1999, s. 62; Kenzo Takayanagi:

prawo japońskie zaczął wywierać ogromny wpływ system prawa pruskiego (niemieckiego)⁷³. W niedługim, więc czasie przyjęto nowy kodeks postępowania karnego (w roku 1890) oraz nowy kodeks karny (w roku 1907), oba według wzorców pruskich (niemieckich)⁷⁴. Co ciekawe już w roku 1922 przyjęto kolejny kodeks postępowania karnego, także oparty na prawie niemieckim⁷⁵.

Po zakończeniu II Wojny Światowej, w wyniku zmian politycznych i przyjęcia nowej konstytucji, zmianie uległ również system prawa karnego. Jak bowiem wiadomo, najbardziej wrażliwą na zmiany polityczne dziedziną prawa jest prawo i proces karny (zwłaszcza procedura). Oczywiście po 1945 roku głównym celem ustawodawcy (a właściwie władz okupacyjnych) była demokratyzacja Japonii, stąd też właśnie potrzeba uchwalenia nowej konstytucji oraz kodeksu postępowania karnego. Co charakterystyczne jedną z pierwszych zmian było uniezależnienie sądownictwa spod władzy ministerstwa sprawiedliwości z tym, że prokuratura pozostała scentralizowana i w ramach tego ministerstwa⁷⁶.

A century of innovation: the development of Japanese law, 1868-1961 [w:] *Law in Japan – the legal order in a changing society* (edited by A. Taylor von Mehren), Tokyo 1964, s. 5-40. Zob. też – A. Kość: Filozoficzne podstawy prawa japońskiego w perspektywie historycznej, Lublin 2001 r., s. 79-80.

⁷³ J. W. S. Davis: *Dispute resolution in Japan (contributions by: H. Oda and Y. Takaishi)*, Kluwer Law International 1996, s. 19-37; L. Leszczyński: Prawo japońskie [w:], H. Rot (red.): *Główne kultury prawne współczesnego świata*, Warszawa 1995 r., s. 160-182; L. Leszczyński: *Gyoseishido w japońskiej kulturze prawnej*, Lublin 1996 r., s. 33; Teruji Suzuki: *Proces modernizacji w Azji a tradycje kultury prawnej*, PiP 1998 r., nr 6, s. 31-42.

⁷⁴ Shigemitsu Dando: *The criminal law of Japan – the general part*, (translated by B. J. George), Littleton 1997, s. XIII; J. Owen Haley: *The spirit of Japanese law*, Athens-London 1998, s. 71; Hiroshi Oda: *Japanese law*, London-Dublin-Edinburgh 1992, s. 27. Kodeks karny z roku 1907 obowiązuje do dzisiaj i nie był on nigdy gruntownie nowelizowany, bowiem władze alianckie (okupacyjne) po roku 1945 uznały go za „przystający” do ustroju demokratycznego.

⁷⁵ Zob. Shigemitsu Dando: *Japanese criminal procedure*, New York 1965, s. 16; *Japanese law in context – readings in society, the economy and politics* (edited by C. J. Milhaupt, J. Mark Ramseyer, M. K. Young), Harvard University Press 2001.

⁷⁶ Zob. A. Didrick Castberg: *Prosecutorial independence in Japan*, „UCLA Pacific Basin Law Journal”, Fall 1997, *passim*; J. W. S. Davis: *Dispute resolution in Japan (contributions by: H. Oda and Y. Takaishi)*, Kluwer Law International 1996, s. 59-87. Wymiarowi sprawiedliwości jest poświęcony rozdział VI. japońskiej konstytucji (*Nihon-Koku Kenpō*, 日本国憲法); nosi on tytuł „Sądownictwo” (artykuły 76.-82.). Ponadto obowiązuje tam ustawa o organizacji sądów z 1947 roku (ustawa, prawo – *Hōritsu*, 法律). Zgodnie z artykułem 76. konstytucji – cała władza sądownicza należy do sądu najwyższego i tych sądów niższego stopnia, które ustanowi ustawa. Aktualnie najważniejsze ustawy w Japonii to tzw. *Roppō Zensho*, *Roppō* (六法). Jest to sześć głównych aktów prawnych (konstytucja oraz kodeksy): 1) kodeks cywilny z 1896 roku (*Minpō*, 民法), 2) kodeks handlowy z 1899 roku (*Shōhō*, 商法), 3) kodeks karny z 1907 roku (*Keihō*, 刑法), 4) konstytucja Japonii z 1946 roku (*Nippon-Koku-Kenpō*, 日本国憲法), 5) kodeks postępowania karnego z 1948 roku (*Keiji-Soshō-Hō*, 刑事訴訟法), oraz 6) kodeks postępowania cywilnego z 1996 roku (*Minji-Soshō-Hō*, 民事訴訟法). Por. *Criminal Statutes I*, Ministry of

*Dalsza część książki dostępna w wersji
pełnej.*

